



ракълоае din natъръ, atънчї аъ neratъ ми еsї-тенга феноменелоръ ѳнокате рaпоptate ĩnтр'ънъ modъ съперstїgїosъ de кътре кронїкарїї antїчї, шї ле а прїvїтъ ка нїште фавъле ĩлъзорїї ĩнок-маї ка плоаеа de сїнце саъ de вpоаште кaре а-семenea ле поменескъ пѣмїгїї кронїкарї.

Aїчї s'а аръtatъ, ка шї претъtїndeа, къ дѣ-пъ о кpедїнгъ съперstїgїoasъ шї neste мъсъръ, vїне шї счентїчїsmъ шї о некpедїнгъ neste мъ-съръ.

Токмаї ĩn тїмърїле moderne, kїндъ s'а пъскътъ штїїнга meteorологїкъ, ачeastъ штїїнгъ кaре се окъпъ къ stдїzїлъ esактъ алъ tъtлоръ феноменелоръ кaре се арътъ ĩn аеръ, de atънчї Natъралїstїї s'аĳ ĩнкpедїнгatъ, къ ĩstorїїле de глo-върї ĩнокате шї de алте vїzїsнї ĩнокате ĩn аеръ прекъm шї de нїште кoрпърї masїve кaре кадъ dїn въздъхъ саъ dїn черъ ne пѣmїntъ, къ toate ачестea нъ sїntъ фавъле, чї нїште fante реале; de atънчї ĩнокaче Natъралїstїлъ чeлъ маї счентїкъ нъ маї а пъtъtъ nera еsїstїнга ачestopъ фено-мене, шї mїsїsnea штїїнгеї а devenїтъ а гъsї каззеле natърале, dar нъ съпpанatърале шї съ-перstїgїoase, лa ачестe феномене pape шї ĩnte-ресante.

Обсервациsнї demne de кpедїнгъ desupe а-семenea феномене s'аĳ 'мълїтъ de atънчї dїn zї ĩn zї маї мълъ, шї ачeastъ pаmъръ а meteorологїеї а devenїтъ foapte кълїvatъ шї foapte ĩntepesantъ. Аша dar sokotesкъ къ нъ ва ĩ fъръ ĩnteresъ nentръ лекторїї nostrї а аззї чева desupe ачестea.

Iарна тpекъtъ а fostъ foapte voratъ ĩn Me-teope ĩнокате; знїї аъ zїsъ къ asteа sїntъ прe-гъtїрїле апарїцїsнеї кометълї чeлї mare кaре s'а аръtatъ ĩntїїашї-datъ ĩn аnлъ 1356 шї кaре este съ se ĩноаркъ ĩn аnлъ 1860. Апої знеле dїn фено-меле че s'аĳ аръtatъ ĩn аnл ачеста ĩn маї мълте пърцї але пѣmїntълї, (s. e. лa 7 Іансарїе шї лa 3 Февръарїе аnлъ ачеста) аĳ fostъ аша de рeмаркaвїле ĩn kїтъ знїї Meteorологїї ле аĳ so-kotїтъ de еstraordїnare шї de невъзtе nїнъ акъmъ.

Aчестe evenїmente аĳ datъ okazїsne oame-nїлоръ de штїїнге, а еспъне dїn noъ ĩdeele лоръ desupe казза natъралъ а ачestopъ феномене ĩ-нокате къnosкete сьбt пѣмїпеа de meteope саъ

гловърї de fokъ, Aërolithe, Uranolithe, Meteor-lithe шї ч. л. т.

Alexandru de Humboldt zїche къ ачестe fe-nomene sїntъ prodъse прїn нїште mese кoрпo-рале кaре змълъ ĩn снацїлъ знїверсълїї ĩвїр-тїндъse ĩмпрецїзрълъ soарелї, дъне леаеа чeне-ралъ пѣmїтъ Aтpакцїsне (атpацереа кoрпърїлоръ знїsїа кътре алълъ). Kїндъ ачестї кoрпї, zїche Hum-boldt, ажънъ лa марїїнеа естерїoаръ а аеръ-лїї nostrъ, atънчї се ĩнкълзескъ, лъческъ. шї а-пої ĩнченъ а арънка ĩn жоsъ вькъцї марї саъ mїчї de петре negre, лъчїтоаре шї фербїнгї. Маї тоцї natъралїstїї sїntъ акъmъ de пъpерé къ ачe-сте аepolite кaре кадъ dїn аеръ ne пѣmїntъ, п'аĳ opїїна лоръ ĩn аерълъ nostrъ, чї ĩнтр'ънъ локъ мълъ маї сьсъ de kїтъ хотарълъ аерълї атмосферїкъ. Аша s. e. гловълъ de fokъ ĩn аep че s'а вьзъt лa Paris шї Genève ĩn аnл 1811, а авътъ о ĩнълдїме de 18 мїле географїче. А-пої знеле dїn стелеle кaре паркъ кадъ noantea dїn черъ, аĳ ĩнтр'адевъръ о ĩдеалъ еstraordїнаръ; къчї s'а обсерватъ къ кадъ dїнтр'о ĩнълдїме de 60 мїле къ о ĩдеалъ de 24 мїле ĩнтр'о секъндъ! Апої kїндъ ne адъchemъ а mїnte къ ачeastъ ĩ-деалъ mare некoмънъ ne пѣmїntъ nentръ вp' знъ кoрпъ, este токмаї ĩдеала ĩвїрїтїї планe-телоръ ĩn снацїлъ знїверсълїї, atънчї п'о съ pе-фъзъмъ ĩдеаа ачелоръ astronomї кaре претїндъ, къ ачестї кoрпї sїntъ нїште вькъцї ръnte dїнтр'о планетъ mare кaре, прїn вp'о katastroфъ некъно-скъtъ, s'а фърїmatъ шї вькъцїле рїнелоръ sale s'аĳ pїsїntъ ĩn снацїлъ знїверсълїї зnde змълъ рътъчїндъ мїї de аnї, nїнъ ĩар прїнтр'ънъ evenї-mentъ noъ, се аpонїе кътре пѣmїntъ, шї daka а ĩнпатъ ĩn sfera атpакцїsнеї пѣmїntълї, atънчї ne маї пъtїндъ а се депъpta de noї, кадъ жоsъ ne пѣmїntъ къ о ĩдеалъ еstraordїнаръ, s'аpїндъ ĩn къдереа лоръ шї prodъкъ феноменълъ de аe-rolite шї dїn алцї кoрпї ĩнокaцїї кaре пар' къ кадъ dїn черъ. Astronomълъ Olbers а претїнсъ (ĩn аnлъ 1795) къ мълте dїнtre ачестe петре кaре ne vїнъ dїn черъ, ne vїнъ ĩнтр'адевъръ de лa вечїнълъ nostrъ чeлъ маї аpоaне de черъ а-дїкъ dїn лънъ; къчї ĩn лънъ, zїche елъ, се азътъ кpатepї foapte марї de волканї, прїn зpтаре e posїбїлъ къ лава шї алте масе ĩнокате кaре ne арънкъ волканїї лънeї, vїнъ дрентъ лa noї. По-



хъртие метеорикъ. О черчетаре маї д'апроане а арътаѣ, къ ачесте хъртії провинѣ дин ниште фире де piante не каре вѣнтълѣ ле а сѣитѣ в сѣсѣ ши не зрмъ аѣ къзѣтѣ жосѣ импрезнѣ къ зъпада. Алъ датъ каде дин аерѣ кътъѣиме імєнсѣ де пълбере ка чєпъша; ачєаста провинє дин вол-

канї активї каре сѣнтѣ в старе а арънка чєпъша лорѣ ла о депъртаре де мълте милє ши кеарѣ де сѣте де милє џєографичє. Дар деспре „плої де пъчоасѣ ши де сѣпѣ“ деспре каре ворбєскѣ кроникарїї сєкълєлорѣ де мѣзлокѣ ши каре кїндѣ се арътаѣ, ерѣ спайма оамєнїлорѣ, акътѣ



Fig. 1. *Mimosa pudica* (psuinoasa).

штімѣ къ кїте о датъ о мълѣиме маре де поленѣ (пълбере) галбєпъ алѣ плантелорѣ се вналѣцъ в аерѣ, вїндѣ ронїтѣ де вѣнтѣ, ши дъпъ че се џїне аколо кїтѣ-ва тїмпѣ, каде жосѣ ка плоаїа, ши іатъ плоаїа де пъчоасѣ; дар деспре плоаїа де сѣпѣ, амѣ зїсѣ в алъ парте къ провинє дин ниште корпнї органїчї рошїї ши foarte мїчї каре се сѣе кїте о датъ в аерѣ ши апої кадѣ жосѣ.

Toate ачесте феноменє метеоричє се дис-

тїнгѣ де петре метеоричє ши де ферѣ метеорикѣ в ачєєа къ: чєлє дїтїїѣ сѣнтѣ матерїї лъате дин пълмїнтълѣ нострѣ, рїдїкатє де вѣнтѣ в аерѣ мї іар къзѣте жосѣ, не кїндѣ ферълѣ ши петрєлє метеоричє сѣнтѣ матерїї каре нъ апарѣїне пълмїнтълѣ нострѣ, чї сѣнтѣ арънкатє ла ної дїнтр'ънѣ алѣ корпѣ чєрескѣ. Humboldt зїчє, че сїмѣїре кърїоасѣ ши партїкъларъ арє фїєшї-карє дин ної карє стъ внаїтєа знеї петре метеоричє, імаџїнїндѣ ши къ ачєстѣ корпѣ єстє чєва стреїнѣ в



konpinde o observație foarte ușoară și adică, despre care ne vom încerca să vedem observația și lucrarea ei. Fața d'asupra foilor rozee este lichidă, strălucitoare și servindă ca un acoperiș al feții de jos care castă către pământ unde natura a pus o mlaștină de gârlă mică ca să poată ține și mezeala care o păstrează. Să încercăm să vedem a scimbă această poziție, această direcție a rășinilor, întorcându-le rășinile rozee într-un mod ca față de jos a foilor care castă către pământ să fie întoarse spre cer; numai de kîndă vom vedea că foile de sineși vor încerca a se mișca, întorcându-se către coada lor întocmai ca un șir de apă, și peste kîndă-va timbă le vom găsi tot în poziția cea dintîi, adică față lichidă iarși în sus, pe kîndă cea laltă față a foilor plin de gârlă mică va fi iarși întoarsă jos spre a primi mezeala ce se scurge din pământ.

Observația acestei mișcări arată, că roză are un fel de simț, însă ne va aduce încă o mișcare și mai mare kîndă vom încerca a sădi această roză într-un alt loc al grădini unde d'o parte se află un pământ și de altă parte un pământ și mediu și gras, atunci vom observa că rășinile rozii care s'au întins din toate părțile ecuală împrejurul plantei, peste kîndă-va timbă rășinile care au fost sădite în pământul cel puțin, se vor îndrepta către pământul cel puțin ca kîndă ar fi simțit că în vecinătatea lor se află un pământ favorabil pentru creșterea lor.

Să încercăm să vedem și șanțul în drumul acestor rășini ca să numai poată merge tot acolo în pământul gras, și că mișcare vom vedea că aceste rășini se kîndă în jos pe șanțul meștrînd tot înaintea și la pământul cel puțin.

Și ne va admira aceste semne d'o adică simț care ne arată această plantă? Prin schimbare dacă și roză are simț întocmai ca o ființă însușită să vie, oare vom ști că tot în această idee că Bonet a fost paradoxal în expresiunea lui: că e greș a da o definiție-

ne ușoară într-o pisică și o roză, adică într-un animal și o plantă?

Într-adevăr tot naturalistii au recunoscut că este foarte greș a da o definiție strictă între trei rețineri ale naturii, adică rețineri mineralelor, plantelor și animalelor, fiindcă că sînt mlaștină care, prin natura lor, iaș parte în mai multe din aceste trei rețineri, par' că sînt puse pe hotarele care despartesc aceste diferite sfere ale naturii.

Așa găsim în rețineri mineralelor diferite admirabile forme de cristale care, prin purgarea lor, ne aduc aminte că se apropie de plante. Totmai precum o roză are tot d'asupra forma sa hotărîtă, totmai precum dîntre un leș nău tot d'asupra iarși un leș, dar nu alți animale, așa și dîntre un cristal s. e. va avea tot d'asupra un asemenea cristal. Totmai în apă și apă această soluție (topire) și puse într-un vas la soare, într-un mod ca schimbare să fie esență la lămina soarelui și cea laltă parte să rămie în schimb, vom vedea că în partea lăminată se va forma frumoase cristale ca și mai înainte, pe kîndă în partea cea schimbă nu se va forma nimic. Aceste fenomene ne vor arăta doș circumstanțe foarte curioase, adică: întîi că această minerală are o simț ca lămina soarelui, prin schimbare și această minerală are darul simțului, și al doilea că există o natură misterioasă în aceste cristale care le face, că emindă din soluția lor, să se formeze tot d'asupra forma lor primitivă.

O simț mai vie ca lămina, natura să zicem o izbiră a lăminei ne arată plantele. În pământ vegetal există doș clase de plante în raportul timpului înfloririi lor, adică: plante de zi și plante de noapte, între plantele de zi, adică care deskidă florile lor numai ziua, pe kîndă noaptea sînt închise, avem în climate noastre: zorele (convolvulus) și să fipirica (mesembrianthemum) și multe altele. Unele dîntre acestea nu înfloresc nici ziua kîndă nu se arată soarele. Dar între florile de noaptea (care floresc noaptea) numai ai: tabac (nicotiana tabacum) ca toate plantele din



familia lui, garoafa de noapte (*Lycnis nocturna*), frumoasa de noapte (*Mirabilis jalappa*, belle de nuit) și rețina de noapte, adică și felul de *Cactus* cu flori mari și frumoase (*Cactus grandiflorus*). Ceara orele zilei și ale nopții sîntă hotărîte pentru înflorirea fiecărei plante. Unele înfloresc dimineața, altele la amiază, iar altele dăne amiază să și la prânz seculă serii. Aceste ore sîntă așa de fixe și de konstante în kîtă chelebrăle *Leneé* a fărătă și oroloniș komusă din flori, în care diversele flori aș arătă orele zilei și ale nopții dăne minșăle înfloririi lorș. Planta numită floarea soarelui (*Helianthus*, tournesol) învîrtește capetele sale tokmai kître soare, adică dimineața la Ostă, la amiază-ză la Sădă și seara kître Vestă. Vița ține totă d'asna față de sșă a foilorș sale kître soare. Balsamina sълватикъ (*Impatiens noli me tangere*) învîrtește noantea floarea sa cu foile sale, pîzindăle astă-felă de frigăle nopții. La planta *Lutzernu* noantea amîndor foile lășrale se kăkă și a lîngă ală și a țreacă de akopere pe amîndor.

Aceste skimbări pereglate care aș arătă plantele, adică kă la ore pereglate deskidă florișe lorș și la alte ore pereglate le inkidă, *Leneé* cu drentă kăvintă a dată achestă fenomenă kăriosă nămirea, de kăkare și de skălare să de somnă și de deștentarea plantelorș. Dăne *C. Fritsch*, plantele dormă în țenere 4 ore în 24, dar sîntă șnele care dormă nămai 10 și altele care dormă 20. Țea mai mare parte a florișorș se skolă dimineața și se kăkă dăne amiază-ză. Așa dar nștemă sъл zicemă kă la amiază-ză toate plantele sîntă deștente, pe kîndă la miezălă nopții mai toate plantele sîntă kăkate, însă nu este nișă o oră pe ză în care sъл nu se așle kăkate vr'ă floare. O plantă care țere și gradă mare de kăldărș, pîndă-o înțr'șnă mediă care nu așșne la gradăle ačestă, planta va pșminea adormișă și nu se va deștenta. Așa dar florișe care țere kăldărș mare, pșmină inkise kearș zioa kîndă țerele e akoperișă kă pșori. Kearș și plantele care kreskă în apă aș somnăle lorș, de ačea vedemă kă poza de apă (*Nymphaea*) așkănde noantea florișe sale de deșșălăle așei, și dimi-

neaga le ridică iarșă peste apă. Dar și kăloarea florișorș are și raportă mare cu diferitele ore ale zilei: s. e. florișe de dimineața sîntă mai toate galbene, pe kîndă țele de dăne amiază-ză și de noante sîntă albe. La amiază-ză se deștente mai toate florișe pșă, pe kîndă la miezălă nopții se deșteantă rapă o floare pșă.

O țirkomstanță admirabilă a deșkonerișă botanistiș moderni în raportăle skimbării koloriș florișorș în diferitele ore ale zilei; adică s'a arătă kă de măte ori, o plantă are pereglată o ală kăloare seara și o ală kăloare la amiază și iar ală dimineața. Eată șne ačestea kăte-va esemne. Este și felă de năle (*Hibiscus mutabilis*) care e ală dimineața, pșăoară la amiază-ză și seara are kăloarea de poză. Planta *gladiolus versicolor* are florișe care dimineața sîntă oakășe pe din afară și galbene pe din pșăntă, și seara sîntă violete, a doa ză dimineața iar sîntă oakășe, floarea *Brunfelsia* este înțr'ă ză ală și galbenă, dar floarea *Cobaea scandens* în toate zilele se skimbă din verde în albăștră, și așa sîntă și măte alte plante care în kăpsă d'ă ză skimbă kăloarea lorș înțr'șnă modă foarte remarkabilă. Eată dar simpatia mare care plantele aș kă lămina soarelui!

O ală simpatie înțre lămina soarelui și fiinșele vețetale, s'a obșervată și la odoarea care șnele din plante o skăate. Fieșă-kare mlie kă mai toate florișe odorante nu deșvoltă odoarea lorș înțr'șnă modă ekșală în toate orele zilei. Așa s. e. șimă kă florișe *Leucoie* aș seara o odoare mai frumoasă, viorelele de noantea aș odoarea lor țea mai pșăkăș tokmai la miezălă nopții, pe kîndă altele sîntă odorante mai kă șeamă la amiază-ză să dimineața, va inkă șnele din florișe skimbă kă totălă kăalitatea odorei lorș noantea. S. e. este o floare în Meksiko numișă akolo *Angel de dia y punta de noche* (șișă înțereș zioa și o pștoare noantea), care zioa are o odoare șăvă și foarte pșăkășă și noantea pște foarte tare!

Dar afară de simpatia pentru lămină, șșimă la șnele plante și alte șpme d'ă simșire foarte remarkabilă. Așa sîntă măte florișe ca-

